07/04/2021

Patriarhul României: Frumuseţea eternă a Voroneţului: Mesajul central al Judecăţii de Apoi

Cuvântul Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, la vernisajul expoziţiei: „Mănăstirea Voroneţ, 533 de ani de la înfiinţare, 30 de ani de la redeschidere”, organizată de Biblioteca Academiei Române şi Mănăstirea Voroneţ, marţi, 06 aprilie 2021 (Text revizuit de autor).

Frumuseţea eternă a Voroneţului: Mesajul central al Judecăţii de Apoi
Am primit cu deosebită bucurie invitația de a participa la vernisajul expoziţiei organizate de Biblioteca Academiei Române şi Mănăstirea Voroneţ, dedicată împlinirii anul acesta, 2021, a 533 de ani de la înfiinţare (1488) şi 30 de ani de la redeschiderea Mănăstirii Voroneţ (1991).

Mănăstirea Voroneț este un dar binecuvântat al lui Dumnezeu nu doar pentru ţinutul Bucovinei, cu mănăstiri şi biserici străvechi, cu sfinţi voievozi, ierarhi şi cuvioşi, care au păstrat unitatea poporului şi a credinţei sale apostolice, ci este și un dar binecuvântat al lui Dumnezeu pentru întregul neam românesc.

Ctitorie a Sfântului Voievod Ștefan cel Mare (1457-1504), biserica Mănăstirii Voroneț, cu hramul Sfântul Mare Mucenic Gheorghe, a fost ridicată în anul 1488, în trei luni şi trei săptămâni, apoi pictată în interior, în anul 1496. În anul 1547, Mitropolitul Grigore Roşca, ucenic al Sfântului Daniil Sihastru, i-a adăugat un pridvor închis, care a fost apoi pictat în exterior. Înscrisă în anul 1993, împreună cu alte șapte biserici pictate din nordul Moldovei, pe lista patrimoniului cultural mondial UNESCO, biserica Mănăstirii Voroneţ se bucură de o mare faimă printre iubitorii artei medievale bisericeşti datorită, în primul rând, picturii sale exterioare.

Această pictură prezintă caracteristici care o individualizează, şi anume: albastrul de Voroneţ, culoare care domină decorul său pictural şi despre a cărei realizare şi rezistență în timp se cunosc foarte puţine date. Totodată, se remarcă scena Judecăţii de Apoi, compoziţia cea mai amplă şi mai luminoasă, cu mult superioară scenelor similare din alte biserici moldave, pictură care se desfăşoară pe întreg peretele vestic exterior, neîntreruptă de nici o deschidere a vreunei uși sau ferestre.

Fațada de vest, care cuprinde scena Judecații de Apoi, este alcătuită din mai multe registre. În partea superioară a frescei, se află zugrăvit Dumnezeu Tatăl.

Registrul al doilea cuprinde scena Deisis, a Judecății de Apoi. Pe tron se află Dreptul Judecător, în dreapta Maica Domnului, iar în stânga se află Sfântul Ioan Botezătorul, care se roagă pentru cei care s-au pocăit, dar nu au mai avut timp ca să arate faptele pocăinței. Deci, pentru aceştia este o mijlocire în ziua Judecăţii, deoarece ei au dorit mântuirea. Această scenă, numită Deisis, a Judecăţii de Apoi sau a Judecăţii universale, este încadrată de Sfinţii Îngerii stând în picioare şi de Sfinţii Apostoli aşezaţi pe scaune. Din Tronul Dreptului Judecător pornește un râu de foc, în care se chinuiesc necredincioşii.

Cel de-al treilea registru ilustrează Etimasia (pregătirea Tronului de Judecată – cf. Apocalipsa cap. 4; Psalmi 9, 7-8). Aici sunt prezenţi: Sfântul Duh, simbolizat în forma unui porumbel, Sfânta Evanghelie și Protopărinții neamului omenesc (Adam şi Eva), având alături, spre nord, ceata dreptcredincioşilor, călăuziţi spre rai de Sfântul Apostol Pavel, iar spre sud ceata ereticilor şi necredincioşilor, care sunt mustraţi de Sfântul Proroc Moise.

În registrul al patrulea, la mijloc, apare: Mâna lui Dumnezeu purtând cumpăna care

cântăreşte, în prezenţa îngerilor, faptele bune şi faptele rele ale oamenilor; lupta dintre îngeri şi demoni pentru sufletele oamenilor. De asemenea, în zona de nord a ultimului registru este reprezentat raiul sau comuniunea drepților și a sfinților, conduși de Sfinții Apostoli Petru și Pavel, iar în zona de sud iadul sau însingurarea celor necredincioși, nemilostivi și răi.

Pictura exterioară a Mănăstirii Voroneț constituie, de fapt, apogeul sau performanța majoră pe care a putut-o atinge arta picturală bisericească în Moldova secolului al XVI-lea.

Deşi elemente de pictură exterioară, fragmentară, se regăsesc şi la alte biserici din spaţiul ortodox sau chiar în occidentul creştin, ampla pictură exterioară moldavă nu este un fenomen de împrumut, ci s-a constituit şi dezvoltat în acest spaţiu imprimat de credinţa şi spiritualitatea monahilor şi a credincioşilor mireni ortodocşi.

Pictura exterioară a Mănăstirii Voroneţ are, evident, şi un rol artistic decorativ, însă nu poate fi redusă la un act artistic, estetic, ci ea este în primul rând un mijloc de mărturisire a credinţei în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu întrupat, Capul Bisericii și Mântuitorul lumii. Chipurile sfinţilor pictaţi pe zidurile bisericii ne cheamă la rugăciune şi ne călăuzesc spre Împărăţia cerurilor, ei sunt pentru noi învățători și rugători.

Iconografia Bisericii Ortodoxe nu este o artă obişnuită, ci una sacră, adică teologică şi liturgică, care semnifică întâlnirea în rugăciune a omului cu Dumnezeu Cel Sfânt şi cu Sfinţii Lui. De aceea, şi pictura exterioară a unei biserici trebuie să fie în consens cu tradiţia autentică de artă bisericească ortodoxă, iar din punct de vedere liturgic şi teologic trebuie să exprime cu fidelitate credinţa ortodoxă privind scopul existenței omului și universului creat, și anume sfinţirea omului și a universului prin participarea lor la slava sau lumina necreată şi neapusă a Împărăţiei cerurilor, o privire profetică spre „cerul nou şi pământul nou”, descris în cartea Apocalipsa 21, 1.

Adevărată capodoperă a artei medievale moldovenești, marea frescă a Judecăţii de Apoi de la Voroneț este o sinteză a Apocalipsei Sfântului Ioan Teologul sau Evanghelistul. Râul de foc izvorând de sub tronul Dreptului Judecător este identificat de Sfinţii Părinţi ai Bisericii Ortodoxe (mai ales de Sfântul Isaac Sirul, sec. VII) cu iubirea lui Dumnezeu care aduce lumină, pace şi bucurie sfinților, dar care produce întristare sau mustrare a conștiinței oamenilor ce, în timpul vieţii lor pământeşti, nu au iubit pe Dumnezeu şi nici pe semenii lor aflați în nevoi.

Sfântul Isaac Sirul a fost unul dintre cei mai populari sfinţi din spiritualitatea

isihastă. El a fost de-a lungul veacurilor un călăuzitor al monahilor, dar şi al mirenilor. În scrierile sale duhovniceşti, el pune accentul pe iubirea lui Dumnezeu şi nu acceptă o altă interpretare a lucrării lui Dumnezeu în lume, decât în perspectiva iubirii lui Dumnezeu. De aceea, Sfântul Isaac Sirul spune că este nedrept să gândim că Dumnezeu iubeşte pe drepţii din rai şi urăşte pe păcătoşii din iad, pentru că El este prin însăşi natura Sa iubire.

Dumnezeu iubeşte pe toţi oamenii, dar iubirea Lui devine bucurie în cei care au răspuns iubirii Lui şi au împlinit voia Lui, şi devine mustrare de conştiinţă în cei care au refuzat iubirea Lui. Prin urmare, Judecata universală se petrece în conștiința oamenilor, aceasta fiind luminată, în Ziua de Apoi, de harul, dreptatea și iubirea lui Dumnezeu. De aceea, Dreptul Judecător din marea frescă de la Voroneţ nu este mânios, nu este încruntat, nu este tulburat, ci are chipul senin, o seninătate desăvârşită. În acest sens, chipul Dreptului Judecător de la Voroneţ contrastează cu faţa severă a Dreptului Judecător de la Capela Sixtină a Vaticanului.

În esență, Judecata de Apoi este o evaluare dreaptă a libertății omului de a iubi sau de a nu iubi pe Dumnezeu şi pe semeni. Judecata de Apoi nu este ceva impus din exterior, ci conştiinţele oamenilor sunt luminate de prezenţa harului Dreptului Judecător, iar oamenii văd ei înșiși ce au greșit în viaţă. Desigur, nu sunt judecaţi în Ziua de Apoi cei care s-au pocăit pentru păcatele lor în timpul vieţii pământeşti. În acest sens, Sfântul Ioan Gură de Aur spune că nu vom fi judecaţi pentru că am păcătuit, ci pentru că nu ne-am pocăit pentru păcate. Iar cei care s-au pocăit după ce au greșit au fost reintegraţi în circuitul iubirii smerite şi milostive a Dreptului Judecător.

Se observă că marea frescă a Mănăstirii Voroneţ este, în acelaşi timp, plină de solemnitate şi de smerenie, de lumină şi de frumuseţe filocalică sau isihastă, de dreptate şi de speranţă. De ce și de speranță? Pentru că la Judecata de Apoi se află prezenţi ca mijlocitori, pentru mântuirea oamenilor, Maica Domnului şi Sfântul Ioan Botezătorul, dascălul pocăinţei.

Deci, pictura de la Voroneţ, ca şi pictura de la celelalte mănăstiri celebre din Bucovina, este o pictură de inspiraţie isihastă. Părintele duhovnicesc al Mitropolitului Grigore Roşca, autorul programului iconografic de la Voroneț, a fost însuși Sfântul Cuvios Daniil Sihastrul sau isihastul, duhovnicul Sfântului Voievod Ştefan cel Mare. Mormântul acestui mare isihast se află în pronaosul bisericii Mănăstirii Voroneț. Frumusețea albastrului de Voroneț reprezintă cerul coborât pe pământ pentru a înălţa sufletul omului în Împărăţia cerurilor, dar şi pentru a sfinţi natura creată de Dumnezeu, ca o pregustare a bucuriei Învierii de obşte sau universală.

În mod deosebit, Mănăstirea Voroneţ se remarcă şi prin memoria vie pe care o poartă cititorului ei, Sfântul Domnitor Ștefan cel Mare, și duhovnicului acestuia, Sfântul Cuvios Daniil Sihastrul. Sfinţenia acestui loc a făcut ca Mănăstirea Voroneţ să biruiască încercările trăite de-a lungul veacurilor. Mănăstirea Voroneţ a fost desfiinţată în anul 1785, împreună cu alte 23 de mănăstiri, după anexarea părţii de nord a Moldovei de către Imperiul Habsburgic. Chiliile s-au ruinat, iar biserica mănăstirii a fost folosită foarte mult timp ca biserică pentru lucrătorii pământului care aparținuse Mănăstirii Voroneţ. Aceşti lucrători au format cu timpul satul Voroneţ.

După Marea Unire din anul 1918, mai multe personalităţi culturale şi politice româneşti au insistat asupra evidențierii valorii istorice şi artistice a Mănăstirii Voroneţ şi, astfel, biserica mănăstirii a fost declarată monument istoric. Însă, regimul comunist ateu a interzis total săvârșirea sfintelor slujbe în biserica Mănăstirii Voroneţ, sub pretextul protejării arhitecturii şi picturii din perioada Domnitorului Ştefan cel Mare. Fiind considerată monument istoric de artă, biserica Mănăstirii Voroneţ a beneficiat în acea perioadă de unele lucrări de restaurare pentru protejarea frescelor exterioare, consolidarea unor ziduri deteriorate şi întărirea pardoselii.

La scurt timp după căderea regimului comunist, în anul 1990, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât reînfiinţarea Mănăstirii Voroneţ ca mănăstire de călugăriţe. Atunci, în calitate de Mitropolit al Moldovei şi Bucovinei, am cerut aprobarea Sfântului Sinod pentru reînfiinţarea mai multor mănăstiri din Bucovina, precum şi din zona Iaşi, mănăstiri închise de Habsburgi în secolul al XVIII-lea sau care au fost închise după secularizarea din anul 1863, în timpul Domnitorului Alexandru Ioan Cuza, unele mănăstiri fiind transformate în muzee ori în biserici de parohie.

Astăzi, participăm cu bucurie la vernisajul expoziţiei dedicate redeschiderii

Mănăstirii Voroneţ. Cu prilejul pregătirii acestui eveniment, am oferit pentru expunere, la solicitarea domnului Prof. Ing. Nicolae Noica, Directorul Bibliotecii Academiei Române, o copie după documentul nr. 5057/22 iunie 1990, emis de Cancelaria Sfântului Sinod, prin care se comunica Mitropoliei Moldovei şi Bucovinei decizia Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în şedinţă de lucru în 07-08 iunie 1990, de reînfiinţare a unor mănăstiri din Moldova, printre care şi Mănăstirea Voroneţ. Astfel, Mănăstirea Voroneţ a fost redeschisă în anul următor, 1991, iar stareţă a fost numită vrednica şi înţeleapta monahie Irina Pântescu.

Felicităm și binecuvântăm pe organizatorii expoziției „Mănăstirea Voroneţ, 533 de ani de la înfiinţare, 30 de ani de la redeschidere”, care aduce un omagiu acestui sfânt lăcaş bucovinean, valoros monument al artei şi al spiritualităţii ortodoxe româneşti, carte de identitate a frumuseţii sufletului poporului nostru, credincios şi creator de valori netrecătoare.

† Daniel

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

basilica.ro